

## ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

### ΟΜΑΔΑ Α΄

#### ΘΕΜΑ Α1

##### A.1.1.

- α. → **Λάθος**, βλ. σελ. 49.
- β. → **Λάθος**, βλ. σελ. 81.
- γ. → **Λάθος**, βλ. σελ. 47 και 98.
- δ. → **Σωστό**, βλ. σελ. 250.
- ε. → **Σωστό**, βλ. σελ. 252-253.

##### A.1.2. Ορισμοί:

**α. Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας:** σελ. 140: «Το Νοέμβριο του 1919 υπογράφηκε ... πριν από την υπογραφή της συνθήκης)».

**β. Τάγματα εργασίας:** σελ. 139: Στη διάρκεια του πρώτου διωγμού (1914) οι Έλληνες της Μικράς Ασίας υπέστησαν διάφορες καταπιέσεις ανάμεσα στις οποίες ήταν και τα τάγματα εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, «Οι άντρες άνω των 45 ... συνελήφθησαν, εκτελέστηκαν». [Αναφορά στα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού) γίνεται και στις σελ. 253 και 254].

**γ. Ηνωμένη Αντιπολίτευσις:** σελ. 210: «Κάτω από αυτές τις συνθήκες (δηλαδή την πολιτική αδιαλλαξίας του Γεώργιου μετά την απόλυση Βενιζέλου, την απαγόρευση της ελευθεροτυπίας, τις διώξεις και φυλακίσεις διακεκριμένων μελών της κρητικής αντιπολίτευσης), τα πολιτικά πράγματα ... δυναμική αναμέτρηση με τον Πρίγκιπα».

#### ΘΕΜΑ Α2

##### A.2.1.

**σελ. 52-53:** (κεφάλαιο 7) «Οι ραγδαίες αλλαγές, τις οποίες ... ηλεκτροκίνητα τραμ και λεωφορεία».

##### A.2.2.

**σελ. 206-208:** (κεφάλαιο 1) «Οι ξένοι Ναύαρχοι αναχώρησαν την επόμενη ... Υπουργός Δικαιοσύνης ορίστηκε ο Ελευθέριος Βενιζέλος».

## ΟΜΑΔΑ Β΄

### ΘΕΜΑ Β1

α) Η επανάσταση της 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου του 1844 έδρασε καταλυτικά στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας. Στη διάρκεια των εργασιών της Εθνοσυνέλευσης (1843-1844) οι τρεις ηγέτες των «ξενικών κομμάτων» κατόρθωσαν να αποφύγουν τις ακραίες θέσεις να επιβληθούν στις ριζοσπαστικές ομάδες των κομμάτων τους και να πάρουν από κοινού αποφάσεις για τις συνταγματικές ρυθμίσεις. Οι κομματικές παρατάξεις συμφώνησαν στην ανάγκη να κατοχυρωθούν συνταγματικά ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα.

Παράλληλα, στο σύνταγμα καθορίστηκαν και οι βασιλικές εξουσίες. Μεταξύ των σπουδαιότερων ήταν η συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας και η αρχηγία του κράτους και του στρατού. όμως, καμιά πράξη του δεν είχε ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού. Προβλεπόταν επίσης η ύπαρξη Βουλής και Γερουσίας. Οι γερουσιαστές θα διορίζονταν από τον βασιλιά και θα διατηρούσαν το αξίωμά τους, ισόβια.

**Σχετικές είναι και οι πληροφορίες που αντλούμε από το πρώτο ιστορικό παράθεμα**, στο οποίο το σύνταγμα του 1844 χαρακτηρίζεται «μοναρχικό και συντηρητικό», παρά τις αρκετές φιλελεύθερες διατάξεις που προώθησαν τα προοδευτικότερα μέλη της Εθνοσυνέλευσης. Η συγκεκριμένη εκτίμηση συνδέεται πιθανόν με την αδυναμία του Συντάγματος να περιορίσει ουσιαστικά τις εξουσίες του βασιλιά, όπως ήταν εξάλλου και η βούληση των επαναστατών της 3<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου. Μετά την ψήφιση του συντάγματος οι βασιλικές εξουσίες έδιναν στον Όθωνα τη δυνατότητα να συμμετέχει και να επηρεάζει τη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία ως αρχηγός του κράτους και ως υπεύθυνος να διορίζει τα μέλη της Γερουσίας, θεσμό που θα αποτελούσε καθαρά υποσύλλωμα και φερέφωνο της Αυλής. Ανάλογη ήταν και η εμπλοκή του στα στρατιωτικά πράγματα της χώρας με την ιδιότητα του αρχηγού του στρατού. [Ο περιορισμός της προσυπογραφής του αρμόδιου υπουργού φαίνεται επουσιώδης, μια και σύμφωνα με το σύνταγμα, ο Όθωνας διατηρούσε το δικαίωμα να διορίζει και να παύει τους υπουργούς]. **Πάντως στο δεύτερο παράθεμα**, υπάρχει η εκτίμηση που έρχεται εν μέρει σε αντίθεση με τις έννοιες μοναρχικό και συντηρητικό σύνταγμα που καταγράφονται στο πρώτο κείμενο. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για «περιορισμό των υπερτροφικών εξουσιών του μονάρχη».

Με άλλες διατάξεις κατοχυρωνόταν, με ελάχιστους περιορισμούς, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας για τους άνδρες, ρύθμιση που αποτελούσε παγκόσμια πρωτοπορία. Οριζόταν η εκλογική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία οι εκλογείς μπορούσαν να δώσουν θετική ψήφο σε όσους υποψηφίους ήθελαν,

συμπληρώνοντας ψηφοδέλτια, ακόμη και διαφορετικών Συνδυασμών. **Στο πρώτο μάλιστα ιστορικό παράθεμα επιβεβαιώνεται ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός της πρωτοπορίας** που καταγράφεται στο σχολικό βιβλίο. Η αναφορά στην καθολική ψηφοφορία σε συνδυασμό με την έννοια της αμεσότητας στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος– (σημειωτέον ότι ο όρος *άμεση ψηφοφορία* δεν καταγράφεται στο σχολικό βιβλίο για το σύνταγμα του 1844 αλλά για το σύνταγμα του 1864) έδωσε στην Εθνοσυνέλευση του ελληνικού βασιλείου την πρωτοπορία *«σε σχέση με τα ισχύοντα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες της εποχής»*. **Ανάλογες είναι και οι πληροφορίες του δεύτερου παραθέματος**, στις οποίες τονίζεται η σημασία του δικαιώματος της καθολικής ψηφοφορίας για την ενίσχυση του κοινοβουλευτισμού και την αποψίλωση της οθωνικής παντοδυναμίας.

Αυτή η διαδικασία χαρακτηρίζεται στο πρώτο κείμενο ως *«επαναστατικός για την εποχή του εκλογικός νόμος της 18<sup>ης</sup> Μαρτίου 1844»*. Πιο συγκεκριμένα, **στο παράθεμα προσδιορίζονται τα κριτήρια που αναγνώριζαν το δικαίωμα του εκλέγειν στους Έλληνες πολίτες**. Ο ψηφοφόρος έπρεπε να είναι άρρενας γηγενής, δηλαδή να έχει γεννηθεί στο ελεύθερο ελληνικό βασίλειο (τεκμήριο εντοπιότητας) και να έχει συμπληρώσει το 25<sup>ο</sup> έτος της ηλικίας του. Επιπλέον, απαραίτητο προσόν θεωρήθηκε η κατοχή ιδιοκτησίας στην επαρχία όπου θα γινόταν η άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων για την οποία διευκρινίστηκε ότι θα έπρεπε να είναι είτε κινητή είτε ακίνητη (φορολογήσιμη και κερδοφόρος).

**β)** Το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας δημιούργησε νέους όρους για την πολιτική και κομματική δράση, καθώς ανοίχτηκε ευρύ πεδίο για τη συμμετοχή πολιτών και κομμάτων στο δημόσιο βίο και διευκολύνθηκε η διεκδίκηση συμφερόντων.

Ίσως οι φιλελεύθερες πολιτικές διαδικασίες και η λειτουργία κομμάτων να ήταν προϊόν μιας μικρής πολιτικής ηγετικής ομάδας, να μην ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και να αναπτύχθηκαν κατά μίμηση δυτικών προτύπων, τα οποία στην εφαρμογή τους παραμορφώθηκαν λόγω του μικρού βαθμού ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας. Όμως, ανεξάρτητα από τις επιδράσεις δυτικών προτύπων, ο κοινοβουλευτισμός στην Ελλάδα, ρίζωσε και ακολούθησε τους δικούς του δρόμους για να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες, τα προβλήματα και τα αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας. **Το δεύτερο ιστορικό παράθεμα σημειώνει** ότι η καθολική ψηφοφορία και ο περιορισμός της υπερτροφικής εξουσίας του βασιλιά έφερε ενίσχυση και συνακόλουθη εδραίωση του κοινοβουλευτισμού στο πλαίσιο του συντάγματος του 1844.

Εξάλλου, για την πολιτική ενεργοποίηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού και για τη σταδιακή συγκρότηση ενός κράτους

δικαίου, δεν θα αρκούσε μια διαδικασία μίμησης. **Χαρακτηριστικά είναι και όσα καταγράφει το δεύτερο ιστορικό παράθεμα.** Η καθολική ψηφοφορία προώθησε την πολιτική χειραφέτηση των λαϊκών στρωμάτων και συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας δημοκρατικής ιδεολογίας σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των κοινοβουλευτικών θεσμών. Τα κόμματα αποτελούσαν αναγκαιότητα της εποχής και ανταποκρίνονταν στις ανάγκες των ανθρώπων που τα συγκρότησαν. Πάντως, τα κόμματα αυτής της περιόδου δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν με σημερινούς όρους (αριστερά-δεξιά, προοδευτικά-συντηρητικά).

## ΘΕΜΑ Β2

Την αστική αποκατάσταση των προσφύγων ανέλαβε περισσότερο το κράτος και λιγότερο η ΕΑΠ, η οποία πρόσφερε οικονομική βοήθεια σε περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων, οικοτεχνικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων (όπως η ταπητουργία). Σε αντίθεση με την αγροτική αποκατάσταση, η αστική περιλάμβανε περισσότερο στέγαση και όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας.

Η αστική στέγαση ξεκίνησε από την Αθήνα με τη δημιουργία τεσσάρων συνοικισμών: της Καισαριανής, του Βύρωνα, της Νέας Ιωνίας και της Κοκκινιάς στον Πειραιά. Για τη στέγαση των αστών προσφύγων υιοθετήθηκε η δημιουργία συνοικισμών με επέκταση των πόλεων στις οποίες αυτοί ήταν προσωρινά εγκατεστημένοι. Προκρίθηκε «εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις – το σύστημα της ανέγερσης μικρών κατοικιών, μονοκατοικιών/ διπλοκατοικιών/ τετρακατοικιών, μονώροφων ή διώροφων, με ένα ή δύο δωμάτια, κουζίνα και τους αναγκαίους βοηθητικούς χώρους. Το κράτος ή η ΕΑΠ ανέθεταν την ανέγερση των συνοικισμών σε εργολάβους ή φρόντιζαν να εφοδιάζουν τους πρόσφυγες με τα απαραίτητα μέσα για να κατασκευάσουν οι ίδιοι τα σπίτια τους. **Σχετικές είναι και οι πληροφορίες που μας παρέχονται από την αφήγηση της Μαριάνθης Καραμουσά, από το χωριό Μπαγάρασι, όπως αυτή καταγράφεται στο δεύτερο παράθεμα.** Σύμφωνα, λοιπόν, με τη μαρτυρία της, το 1924 άρχισε η δημιουργία συνοικισμών στον Ποδονίφτη (Νέα Ιωνία), στους Ποδαράδες (Περισσό), **περιοχή που δεν αναφέρεται σχολικό βιβλίο**, και στην Κοκκινιά. Στο κείμενο της μαρτυρίας περιγράφεται η μέθοδος της κατάληψης και κατοχής με την οποία οι πρόσφυγες κατοχύρωναν την ιδιοκτησίας μιας κατοικίας («πήγαινες εκεί, κρεμούσες ένα τσουβαλάκι ή ό,τι άλλο είχες σ' ένα δωμάτιο και το σπίτι ήτανε δικό σου») και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν, καθώς τα περισσότερα σπίτια ήταν ημιτελή και ακατάλληλα για κατοίκηση («ατελείωτα ήταν ακόμη' κεραμίδια δεν είχανε, πόρτες δεν είχανε, παράθυρα δεν είχανε. Και μερικά που είχανε πόρτες και παράθυρα πηγαίνανε άλλοι τη νύχτα και τις βγάζανε και ανάβανε φωτιές να ζεσταθούνε, να μαγειρέψουνε...»),

γεγονός που μαρτυρεί εν μέρει και την προχειρότητα ή τη βιασύνη με την οποία το κράτος και η ΕΑΠ κατά περιπτώσεις επιτέλεσαν το έργο τους.

Η οικοδόμηση των συνοικισμών, ελλείπει χρόνου και χρημάτων, συχνά δεν συνδυαζόταν με έργα υποδομής (ύδρευση, αποχετευτικό σύστημα, οδικό δίκτυο. Χώροι πράσινου κ.α.). Παρά την ομοιομορφία που επικρατούσε, υπήρχε ελαφρά διαφοροποίηση των κατοικιών του ενός συνοικισμού από τις κατοικίες του άλλου, ως προς το εμβαδόν, την ποιότητα κατασκευής και τη λειτουργικότητα. Ιδρύθηκαν ακόμη προσφυγικοί οικοδομικοί συνεταιρισμοί και χορηγήθηκαν άτοκα δάνεια σε προσφυγικές οικογένειες για τη στέγασή τους. **Όπως, χαρακτηριστικά επισημαίνει το πρώτο παράθεμα, η ΕΑΠ ως το τέλος του 1929 είχε κτίσει 27.000 περίπου κατοικίες σε 125 νέους συνοικισμούς και το κράτος 25.000 κατοικίες. (Πιθανότατα οι 125 συνοικισμοί δημιουργήθηκαν σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και όχι μόνο στην περιοχή της πρωτεύουσας.)**

Υπήρχαν, βέβαια, και οι εύποροι πρόσφυγες, που είχαν τη δυνατότητα να φροντίσουν μόνοι τους για τη στέγασή τους. Αυτοί στην αρχή ήταν σε θέση να νοικιάσουν ή να αγοράσουν κατοικίες μέσα στις πόλεις και έτσι να αναμειχθούν με τους γηγενείς. Αργότερα ανέλαβαν οι ίδιοι πρωτοβουλίες για την ίδρυση οικισμών. Η διαδικασία ήταν η ακόλουθη: ίδρυσαν έναν οικοδομικό συνεταιρισμό, αγόραζαν μία έκταση σε προνομιούχο περιοχή και οικοδομούσαν αστικές κατοικίες καλής ποιότητας. Τέτοιοι οικισμοί ήταν η Νέα Σμύρνη στην Αθήνα και η Καλλιόλη στον Πειραιά. Στο αντίθετο άκρο βρίσκονταν οι άποροι πρόσφυγες που δεν είχαν κατορθώσει να αποκατασταθούν ακόμη. Εγκαταστάθηκαν σε καλύβες, χαμόσπιτα και άλλες πρόχειρες κατασκευές στις παρυφές παλιών οικισμών, ή δημιούργησαν παραγκουπόλεις γύρω από τους προσφυγικούς συνοικισμούς. Έτσι, σε άθλιες συνθήκες, επρόκειτο να ζήσουν για πολλά χρόνια. **Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το πρώτο παράθεμα, στο οποίο αναφέρεται ότι το πρόβλημα της άθλιας διαβίωσης δεν είχε λυθεί, καθώς εξακολουθούσαν να παραμένουν σε αυτοσχέδιες τσίγκινες παράγκες 30.000 περίπου προσφυγικές οικογένειες.**